

## ÜNİTE 4

### Yazılı Anlatım Türleri Ve Uygulamaları I: Düşünce Yazıları

#### Düşünce Yazıları

Duygu ve düşüncelerin yazı ile anlatılmasına yazılı anlatım denir.

Okuyucuyu herhangi bir konu üzerinde düşünmeye, irdelemeye, gerçekleri ortaya çıkarmaya yönlendiren yazı türlerine düşünce yazıları denir.

Düşünce yazılarında sanatsal gayelere rastlanmaz, yazar okuyucuyla; konu ile ilgili düşüncelerini, gözlemlerini, deneyimlerini paylaşır.

Bazı düşünce yazı türlerinde bilimsel kavram ve terimlere yer verilir.

Kendi içerisinde çeşitli özelliklere ayrılan düşünce yazıları; araştırmaya dayalı bilgi verme amaçlı, sosyal ve kültürel konularda düşünceleri paylaşma amaçlı öznel yanı bulunabilen ya da gündelik hayata dair yazılar olabilir.

Düşünce yazılarının genel özellikleri aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

- Bilgilendirici
- Öğretici
- Bilgi verici
- Düşünsel

Düşünce yazıları aşağıdaki maddeler altında toplanır:

- Makale
- Fıkra
- Eleştiri
- Deneme
- Söyleşi/Sohbet
- Röportaj
- Gezi Yazısı
- Anı
- Günlük
- Yaşam Öyküsü/Biyografi
- Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi

#### **Makale**

Gazetecilikle doğmuş ve gazetecilikle gelişmiş bir yazı türüdür. Bir konuda bilgi verme, bir düşünce ya da konuya açıklık getirme, yeni bir düşüncüyü ileri sürme, araştırmalara dayanan kanıtlarla ortaya atılan yeni düşüncelerin doğruluğunu kanıtlamak amacıyla yazılan bilimsel ağırlıklı gazete ve dergi yazılarıdır. Bir uzmanlık alanıyla ilgili olup ayrıntılı araştırmalara dayanan bilimsel yanı ağır basan makaleler ile gazetelerde yayınlanan güncel konulu makaleler birbirinden ayrılır. Açıklama ve bilgi verme amaçlı anlatım türlerinden biri olan

makalede konu sınırı yoktur. Makale giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan bir plan içinde yazılır. Sözcüklerin mecaz anlamlarından çok gerçek anlamlarının kullanıldığı yalın bir anlatıma sahiptir. Makalelerde öne sürülen görüş ve düşünceleri kanıtlamak için karşılaştırmalardan, sayısal verilerden, farklı örneklerden, alıntılardan faydalanılabilir. Makale; açık ve tarafsız şekilde, bilimsel bir tarzda, üçüncü tekil anlatımıyla yazılmalı ve sonuç kısmında bir yargıya varılmalıdır.

### ***Fıkra***

Gazete ve dergilerde yayımlanan, kanıtlama ve belgelendirme amacı taşımayan, yazarın bir konu, günlük olaylar, ülke sorunları gibi konular hakkında görüşlerini paylaştığı kısa yazılardır. Özne bir anlatıma sahip olan fıkra yazıları, geniş kitlelere hitap ettiği için kolay anlaşılır duru yazılardır. Fıkra yazılarında bilimsel bir gerçeği ortaya koyma iddiası yoktur. Gazete fıkralarında temel amaç okuyucunun dikkatini çekmek ve konu üzerinde düşünmesini sağlamaktır. Bu tir fıkralar günümüzde köşe yazısı olarak da tanımlanmaktadır.

### ***Eleştiri***

Yazılı anlatım türü olarak eleştiri; eseri, sanatçıyı, dönemi ya da okuyucuyu değerlendirme amacıyla yazılan yazılardır. Eleştirinin temel amacı eser hakkında bilgilendirmektir. Eleştiri yazıları olabildiğince öznellikten uzak şekilde, belirli ölçütlere göre bir amaç doğrultusunda değerlendirilip yazılmalıdır. Eleştiri türleri yapılarına göre; *sanatçıya dönük eleştiri*; eleştirmenin değerlendirmesi eserin sanatçısına yönelik yaptığı, *yapıta dönük eleştiri*; eleştirmenin bakış açısının da sanat eserinin kendisi olduğu *okura dönük eleştiri*; eleştirmenin yapıtın kendisinden ziyade okuyucu üzerindeki etkisini değerlendirdiği *topluma dönük eleştiri*; değerlendirilen yapıtın ortaya konduğu dönemdeki toplumsal ve tarihsel özelliklerin yapıt üzerindeki etkilerinin gözlemlendiği, *çözümleyici eleştiri*; yukarıdaki türlerin yetersiz kaldığı durumlarda birden çok yöntemle konuya yaklaşarak bir değerlendirme sunmaya çalışan eleştiriler olarak beş grupta toplanır. Eleştiri yıkıcı değil, yapıcı ve yol gösterici olmalıdır.

### ***Deneme***

Herhangi bir konuyu yeni ve kişisel düşüncelerle ele alarak yazılan düzyazılara deneme denir. Deneme yazılarında makaledeki belgelerle kanıtlama, fıkradaki bir düşüncüyü benimsetme, eleştirideki bir yargıya varma çabalarına rastlanmaz. Söyleşi havasında, içten bir dille kaleme alınan yazılardır. Anlatımda özneliliğin hakim olduğu deneme yazılarında ironiden geniş ölçüde yararlanılır. Her konuda deneme yazılabilir. Deneme yazılarında bilgi vermekten çok düşündürme amacı güdülür. Deneme yazıları *klasik deneme*, *edebi deneme*, *felsefi deneme*, *eleştirel deneme* olarak dört biçimde değerlendirilirler.

### ***Söyleşi/Sohbet***

Yazarın kendi seçtiği herhangi bir konuyla ilgili görüşlerini konuşma doğallığı içinde anlattığı, nesnel olma zorunluluğu bulunmayan yazılara söyleşi denir. Bir düşünce yazısı olan söyleşi, karşılıklı konuşma havası içinde kaleme alınır. Konusu genellikle günlük sanat olaylarıdır. Konuşma doğallığında kaleme alınan söyleşi yazılarında sıklıkla devrik cümlelere rastlanır. Yazar; şiirlerden, atasözlerlerinden, deyimlerden, özdeyişlerden yararlanır, konuya ilişkin okuyuculara soru sorar.

## Röportaj

Tanınmış bir kişiyi, yeri, sanat dalını okuyucuya kendi düşünce ve görüşleriyle birleştirerek inceleme yoluyla tanıtan ve ayrıntılı bilgi veren yazılardır. Röportaj yerine “mülakat, görüşme” terimleri de kullanılmaktadır. Röportaj türünde görüşme tekniğinden yararlanılarak bir yeri, yapıtı ya da bir kişiyi tanıtmak için sorular hazırlanır. Röportaj yazıları gerçekleri olduğu gibi ele alan haber yazılarıyla benzeşse de, düşünceye dayalı bir anlatıma sahip olması ve yazarın kendi birikimi ile gerçeği saptırmayacak ölçüde öznellik katmasıyla, tümüyle nesnel olan haber yazısından ayrılır.

## Gezi Yazısı

Yazarın gözlem ve bilgiye dayalı olarak gördüğü yerleri farklı yönleriyle anlattığı yazılara gezi yazısı denir. Gezi yazısında okuyanın ilgisini çekebilmek, gezip görme arzusunu teşvik edebilmek, beğeni duygusunu uyandırmak önemlidir. Bu sebeple, yazarın akıcı ve etkileyici bir anlatıma sahip olması, sıradanlıktan, sıkıcılıktan uzak olmak için hem betimleyici hem de öyküleyici anlatım diline sahip olabilmesi gerekir. Gezi yazılarında gözlemlerden beslenen nesnelliğin yanı sıra, yazarın kendi izlenimlerinin öznelliği de bulunur. Gezi yazısında öncelik olarak anılar değil coğrafyalar temel alınır. Osmanlı imparatorluğunun son yüzyıllarında Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla gönderilen elçilerin yazmış olduğu Sefaretnameler de gezi yazısı sınıfında değerlendirilebilmektedir.

## Anı

Anı yazıları yaşanan ya da tanık olunan olayları paylaşma amaçlı kaleme alınan yazı türüdür. Bir dönemi geleceğe aktarma ya da tarihe ışık tutma gereksiniminin bir ürünüdür. Anı türünde yaşananların tüm detayının eksiksiz anlatılması beklenmez. Yazarın belleğinde iz bırakmış olayların anlatılmasında inandırıcılığı sağlamak için çeşitli belgeler, tanıklar, mektuplardan faydalanılabilir. Anı yazıları farklı amaçlarla yazılabilir yazarın toplumdaki yerine, mesleğine, ya da yazının içeriğine göre sınıflandırılabilir. Siyasi anılar, askeri anılar, gençlik anıları, öğretmenlik anıları, kültürel anılar, edebi anılar gibi farklı biçimlerde toplanılabilir. Anı yazılarında her ne kadar öznellik söz konusuysa da, gerçeği saptırmamak ve içsel olaylardan ziyade dışsal olaylara yer vermek önemlidir. Tarih sırası olmaksızın veya kronik sıralamayla yazılabilir. Tanzimat öncesindeki menakıpname, vakayi’name, gazavatname, fetihname, sefaretname gibi eserler bugünkü anlamıyla birer anı türü olmasalar da anı türüne özgü özellikler taşırlar.

## Günlük

Kişinin kendi algı ve bakış açısına göre günü gününe yazılan, üzerinde yazıldığı günün tarihi bulunan yazılara ve bu yazılardan oluşturulan yapıtlara günlük denir. Günlükler bir anlamda yazarın kendisi ile konuşması, iç dökmesidir ve yazıldığı andaki duygu ve düşünceleri, değişikliğe uğramadan bugüne taşırlar. Günlük yazıları, olayların yaşandığı zaman diliminde kaleme alınırlar ve bu yönleriyle olayların yaşandığı zamandan çok sonra bir kerede kaleme alınan anı yazılarından ayrılırlar. Günlük yazıları üç biçimde değerlendirilebilir bunlar; yazarın kendi iç dünyasını içten bir şekilde yansıttığı *içe dönük günlükler*, yazarın dönemin önemli olaylarını, tarihi, sosyal yapıyı anlattığı *dışa dönük günlükler* ve yazarın günlükte yapıtı ile ilgili kaygılarını, çalışma yöntemini gösterdiği *yapıt ortaya çıkarma sürecini günü gününe aktardığı günlükler* olarak sıralanabilir. Günlük yazılarında bir şeyi kanıtlama amacı

bulunmaz, içtenlik çok önemlidir. Eğer bir olay anlatılacaksa mantıksal bir düzen içerisinde anlatılmalıdır. Günlüklerde öznel ve konuşma diline yakın bir dil kullanılır.

### ***Yaşam Öyküsü/Biyografi***

Edebiyat, spor, sanat, fen ve sosyal bilimler gibi alanlarda tanınmış, ünlenmiş kişilerin yaşam öykülerini araştırıp derleyerek okuyucuya bilgi veren yazı türüdür. Yaşam öykülerinin belirli bir ölçüsü yoktur, bir fıkra kadar kısa ya da roman kadar uzun olabilir. Yaşam öyküsü belgelere dayalı, öznel ve düşleri karıştırmadan olabildiğince nesnel bir yazım diliyle yazılmalıdır. Tarihsel gerçekliğin çok önemli olduğu yaşam öyküleri açık, sade ve tarafsız bir dille yazılır. Yaşam öyküsü anlatılacak kişinin çocukluğundan itibaren öğretim yaşamı, yetişmesini etkileyen başlıca etkenler ele alınır. Yaşam öyküsünde ele alınan kişinin ürettiği değerler, başarılar ve bunların önemi aktarılır. Gerçekler saptırılmadan sanatçı duyarlılığı ile yazılır. Yaşam öyküsünde üçüncü kişili anlatım kullanılır. Yaşam öyküleri amacına göre; kişinin yaşamından önemli kesitlerin verildiği, ama yaşamına dair bilgi verilmediği *Ansiklopedik yaşam öyküleri*, söz konusun kişiyi ayrıntılı olarak anlatan *belgesel yaşam öyküleri*, tanınmış kişilerin yaşamının yazınsal bir değer taşıyacak şekilde yazıldığı *Edebi yaşam öyküleri* ve kişi hayatı boyunca birinci elden toplanan bilgi ve belgelerin birleştirilmesiyle üretilen *söyleşi biçiminde yaşam öyküleri* olarak dört başlıkta değerlendirilir.

### ***Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi***

Bilim, sanat, siyaset, spor vb. alanlarının herhangi birinde tanınmış kişilerin, kendi yaşamını anlattığı yazı türüdür. Öz yaşam öyküsü birinci kişi ağzından anlatılır. Bu yönüyle anı türüne benzer; ancak anı türündeki gibi dönemi yansıtmak kaygısı yoktur. Yazar merkeze kendisini alır ve zamansal sıralamaya dikkat ederek, gerçeğe bağlı kalarak, doğal ve yalın bir dille kendi yaşamını yazar. Öz yaşam öyküleri, *belgesel öz yaşam öyküleri* ve *edebi öz yaşam öyküleri* olmak üzere iki biçimde yazılabilir. Belgesel öz yaşam öyküsünde yazan kişinin kendi hakkında bilgi aktarımı, kendini tanıtmaya amacı ön olmaktadır. Bu tip yazılarda sanatsal kaygı geri plandadır. Edebi öz yaşam öykülerinde ise, yazar kendisi hakkında geçmişinden kesitleri paylaşırken, eserini sanatsal bir kaygı ile ortaya koyar. Yazar öykü ya da roman olarak öz yaşam öyküsünü kaleme alır ve bu tür öz yaşam öyküleri anı yazıları ile benzerlik taşırlar.